

Σταύρος Δ. Μαυρουδέας Επιτέλους μία δημόσια συζήτηση για την κατάσταση της οικονομικής θεωρίας και των σπουδών σε αυτή

Είναι ίσως κοινό μυστικό για όσους παροικούν την «Ιερουσαλήμ» της οικονομικής θεωρίας ότι η κατάσταση της τελευταίας κάθε άλλο παρά καλή είναι. Τα τελευταία είκοσι χρόνια στην οικονομική θεωρία και στις σπουδές σ' αυτή έχουν επιβληθεί οι πιο αυταρχικές και συνάμα αντι-ρεαλιστικές εκδοχές της νεοκλασικής ορθοδοξίας. Οι νεοσυντηρητικές οικονομικές που επιβλήθηκαν μετά την κρίση του '73 επέβαλαν ένα κυριολεκτικό μακαρθισμό στα οικονομικά εκτοπίζοντας κάθε άλλη θεώρηση. Βασικό όχημα αυτής της επιβολής είναι η υπέρμετρη και εν τέλει συσκοτιστική εισαγωγή μαθηματικών και ποσοτικών τεχνικών που υποτίθεται ότι δίνουν έναν πιο αυστηρό επιστημονικό χαρακτήρα στις κοινωνικές επιστήμες. Βέβαια δε χρειάζονται πολλές γνώσεις για να καταλάβει κανείς ότι τα κοινωνικά φαινόμενα δεν μπορούν να υπαχθούν πλήρως στις μαθηματικές φόρμες, καθώς χαρακτηρίζονται από εξαιρετικά σύνθετες αντιφάσεις και πολλαπλούς —και διαφορετικής εμβέλειας— προσδιοριστικούς παράγοντες. Άλλωστε, εάν αυτό ήταν εφικτό, τότε ίσως θα έπρεπε να σκεφθούμε σοβαρά τη μετατροπή της οικονομικής θεωρίας —αλλά και των κοινωνικών επιστημών ευρύτερα— σε εφαρμοσμένο υποκλάδο της μαθηματικής ανάλυσης. Και όμως αυτή η τραγελαφική κατάσταση κυριάρχησε στην οικονομική θεωρία ακριβώς γιατί μόνο με τον τρόπο αυτό μπορούσαν να συγκαλυφθούν οι θεμελιακές αντιφάσεις και τα προβλήματα του καπιταλιστικού συστήματος

και να αποδεχθεί τόσο η επιστημονική συζήτηση όσο και το ευρύ κοινό τις νεοσυντηρητικές οικονομικές πολιτικές. Έτσι τα προγράμματα σπουδών απέκτησαν μία ασφυκτική ομοιομορφία, σε βαθμό που δε διαφέρουν και πολύ από τη διδασκαλία βάσει αναλυτικού προγράμματος της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ταυτόχρονα φτώχυναν εξαιρετικά —καθώς κάθε αιρετική άποψη εξοβελίστηκε— και έγιναν στρουφνότερα, με υπερβολικούς μαθηματικούς φορμαλισμούς που μάλλον λίγα πράγματα πρόσθεταν από άποψη ουσίας. Οι ίδιες τάσεις κυριάρχησαν και στο χώρο της έρευνας, όπου οι εμπειρικές μελέτες με χρήση ποσοτικών τεχνικών και συνήθως ελλιπή θεωρητική ανάλυση κυριάρχησαν.

Τα προβλήματα αυτά είναι ήδη γνωστά αλλά σπάνια κατόρθωσαν να βγουν από τους τοίχους των ακαδημαϊκών αντιπαράθεσεων και να έρθουν στο φως της δημόσιας συζήτησης. Και όμως η συζήτηση που ξέσπασε την Γαλλία τον Ιούνιο φαίνεται να δείχνει μία διέξοδο από το τέλμα αυτό.

Τον Ιούνιο του 2000 μία μικρή ομάδα Γάλλων φοιτητών, κυρίως από τις Grandes Ecoles (όπως η Ecole Normale Supérieure) δημοσίευσε στο διαδίκτυο (www.respublica.fr/autisme-economie) ένα κείμενο διαμαρτυρίας για την κατάσταση των σπουδών στα οικονομικά. Οι φοιτητές διαμαρτύρονταν για την αποπνικτική κυριαρχία της νεοκλασικής ορθοδοξίας και τη συνακόλουθη ανεξέλεγκτη χρήση των μαθηματικών. Πιο συγκεκριμένα, υποστήριζαν ότι:

1) Τα προγράμματα σπουδών φτωχάινουν δραματικά καθώς κάθε άλλη προσέγγιση εκτός της νεοκλασικής ορθοδοξίας εξοβελίζεται.

2) Αυξάνει το χάσμα μεταξύ οικονομικής θεωρίας και πραγματικότητας καθώς τα ηγεμονεύομενα από τη νεοκλασική θεωρία προγράμματα σπουδών προσφεύγουν σε μία υπερβολική και μη-ρεαλιστική μαθηματοποίηση που αδυνατεί να συλλάβει επαρκώς την πραγματικότητα.

3) Η υπερβολική χρήση των μαθηματικών τα καθιστά αυτοσκοπό και όχι ένα βοηθητικό εργαλείο της οικονομικής ανάλυσης, κάνοντας τους οικονομολόγους αμφίβολης ποιότητας μαθηματικούς αλλά και εξίσου αμφίβολης ποιότητας οικονομολόγους.

4) Η νεοκλασική ηγεμονία και η υπερβολική μαθηματοποίηση εκτοπίζουν τη δυνατότητα κριτικής σκέψης και γόνιμης οικονομικής μελέτης.

Η φοιτητική διαμαρτυρία υποστήριξε εύστοχα ότι όλα αυτά κάνουν τα οικονομικά μία κυριολεκτικά αυτιστική επιστήμη και καλούσε να ανατραπεί η κατάσταση αυτή.

Στην αρχή το κείμενο αυτό περιορίστηκε στους φοιτητικούς κύκλους. Όμως στις 21 Ιουνίου η έγκριτη εφημερίδα *Le Monde* δημοσίευσε ένα εκτενές άρθρο υποστηρίζοντας τη φοιτητική διαμαρτυρία. Αυτό έδωσε και το έναυσμα στη δημόσια συζήτηση, καθώς ακολούθησαν άλλα έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης. Στο τέλος του Ιουνίου μάλιστα ένας μεγάλος αριθμός πανεπιστημιακών δημοσίευσε ένα κείμενο υποστηρίζοντας και επεκτείνοντας τις απόψεις των φοιτητών.

Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία στη γαλλική περίπτωση είναι ότι ξεκίνησε από τους φοιτητές και δεν ήταν απλώς άλλη μία ακαδημαϊκή αντιπαράθεση. Γι' αυτό ίσως κατόρθωσε να πυροδοτήσει μία δημόσια

συζήτηση, όταν άλλες προσπάθειες είχαν αποτύχει. Ίσως είναι καιρός να γίνει κάτι ανάλογο και στη χώρα μας.

Δημοσιεύουμε σήμερα το κείμενο υποστήριξης των Γάλλων πανεπιστημιακών.

Η διακήρυξη, την οποία συντάξε και υπέγραψε μια ομάδα φοιτητών οικονομικών επιστημών από γαλλικά πανεπιστήμια και «grand écoles», αποτελεί κάτι που δεν πρέπει να αφήσει αδιάφορους τους καθηγητές της οικονομικής επιστήμης. Μερικούς, επειδή θα νιώσουν αμφισβητούμενοι. Κάποιους άλλους επειδή, αντιθέτως, συμμαρίζονται τους διατυπωμένους ισχυρισμούς και φόβους. Τα προβλήματα που θέτουν οι φοιτητές είναι τα εξής:

— Ο σημαντικός χώρος που κατέχει η νεοκλασική θεωρία, και η «αναντιστοιχία ανάμεσα στη διδασκαλία και την πραγματικότητα», ενώ είναι απαραίτητο να υπάρχει μια διαρκής ανατροφοδότηση από τα πραγματικά γεγονότα και μια παροχή απαντήσεων που να είναι «χρήσιμες για τους φορείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής».

— Η χρήση των μαθηματικών ως αυτοσκοπού και όχι ως εργαλείου και ως μέσου επιλογής φοιτητών υπό το μανδύα της επιστήμης.

— Διδασκαλία η οποία βασίζεται σε διαλέξεις και δεν είναι ανοιχτή στη σκέψη.

— Ανάγκη ύπαρξης πλουραλισμού ερμηνειών, προσαρμοσμένης στην πολυπλοκότητα του υπό ανάλυση αντικειμένου.

Προκαλεί ανησυχία η διαπίστωση πως η διδασκαλία που παρέχεται στους φοιτητές και οι ασκήσεις τις οποίες επιλύουν, τους κάνουν να πιστεύουν πως η δραστηριότητα του οικονομολόγου συνίσταται στο «χειρισμό» υποδειγμάτων που ουδεμία σχέση έχουν με την πραγματικότητα. Λες και έργο του οικονομολόγου είναι να χειρίζε-

ται «φανταστικούς κόσμους», αποφεύγοντας την ανάλυση μείζονων σύγχρονων ζητημάτων. Αν τώρα εξετάσουμε τα τελευταία 25 χρόνια και αναφερθούμε μόνο στις αναπτυγμένες χώρες, η ηθική ευθύνη των οικονομολόγων αφορά στην ανεργία και στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Αρκετά συχνά η έρευνα και η διδασκαλία της οικονομικής επιστήμης υποβιβάζεται σε ένα παιχνίδι μεταβλητών, στο πλαίσιο λιγότερο ή περισσότερο περίπλοκων υποδειγμάτων, σε βάρος της ποιότητας των απαντήσεων σε προβλήματα που εγείρουν οι σύγχρονες μεταλλάξεις. Αν η δεξιότητα στα μαθηματικά αναγνωριστεί κάποτε ως δεξιότητα του καλλιτέχνη ενώπιον του αριστουργήματός του, σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να παράσχει ικανοποιητικές απαντήσεις ενώπιον της σοβαρότητας των κοινωνικών ζητημάτων. Η τεχνικότητα και η «επιστημονική» όψη όσων επιχειρημάτων υποβιβάζονται στη χρήση των μαθηματικών, συχνά καλύπτουν την κενότητα των εισηγήσεων και την έλλειψη ενδιαφέροντος για λειτουργικές απαντήσεις.

Όπως συμβαίνει και σε κάθε επιστημονικό τομέα, έτσι και η οικονομική επιστήμη εστιάζεται στην ερμηνεία των πραγματικών φαινομένων. Η εγκυρότητα και η σχετικότητα μιας θεωρίας μπορούν να αξιολογηθούν μόνο μέσω της απαραίτητης αντιπαράθεσης με τα «γεγονότα». Να γιατί μόνο με τους φοιτητές μπορούμε να αποδοκιμάσουμε την ανάπτυξη στο πλαίσιο των οικονομικών μιας παιδαγωγικής μεθόδου, η οποία να αντιμετωπίζει προνομιακά την παρουσίαση θεωριών, την οικοδόμηση υποδειγμάτων, την ικανότητα καταγραφής και εξαγωγής ιδιοτήτων των υποδειγμάτων, που η εμπειρική τους αξία διόλου δε θα ζητηθεί (ή θα συζητηθεί ελάχιστα). Ή η οποία τονίζει τις τυπικές ιδιότητες του οι-

κοδομήματος σε βάρος της συζήτησης σχετικά με την ερμηνευτική και αποδεικτική δυνατότητά του, όσον αφορά την «πραγματικότητα». Το πρώτο πράγμα που μας ενδιαφέρει σε ένα υπόδειγμα πρέπει να είναι η φύση, η δύναμη και η αποτελεσματικότητα της αφηρημένης έννοιας, της οποίας την πλήρωση εισηγείται. Η πρωταρχική ικανότητα του οικονομολόγου θα πρέπει να είναι η συνειδητοποίηση αυτού του στόχου. Δεν πρόκειται για μαθηματικό ζήτημα.

Πράγματι, η «επιστροφή στα γεγονότα» δεν αποτελεί έναν προφανή στόχο. Κάθε επιστήμη στηρίζεται σε γεγονότα τα οποία συσσωρεύονται και γίνονται αντιληπτά. Συνεπώς, εμφανίζονται διαφορετικά υποδείγματα, που καθένα συνιστά διαφορετικές οικογένειες αναπαράστασης και διαφορετικούς τρόπους ερμηνείας ή δόμησης της πραγματικότητας.

Αυτό, όμως, δεν πρέπει να μας κάνει να εγκαταλειφθούμε στην κοντόφθαλμη αντιμετώπιση των πραγμάτων και την αυτοαναφορικότητα. Η αναγνώριση της ύπαρξης και του ρόλου των υποδειγμάτων δε θα πρέπει να χρησιμοποιείται ως επιχειρήματα για την οικοδόμηση διαφορετικών «οχυρών», που δεν επιδέχονται καμιά αμφισβήτηση από έξω. Τα υποδείγματα θα πρέπει να αμφισβητούνται και να συζητούνται. Μα αυτό δεν μπορεί να γίνει, ειδικά θα μιλούσαμε για εμπειριοκρατία, βάσει μιας «φυσικής» ή απόλυτης αναπαράστασης. Αναπόφευκτα πρέπει να χρησιμοποιήσουμε τα εργαλεία της στατιστικής και της οικονομετρίας. Η διεξαγωγή, όμως, μιας κριτικής αξιολόγησης ενός υποδείγματος δε θα πρέπει να γίνεται σε αποκλειστικά ποσοτική βάση. Όσο επακριβής και αν είναι η προέλευση ενός «οικονομικού νόμου» ή ενός θεωρήματος από τυπική σκοπιά, όσο πειστική και ικανοποιητική κι αν φαντάζει

η στατιστική προσαρμογή των παρατηρούμενων γεγονότων, πρέπει κανείς να αξιολογεί την αξία και την εγκυρότητα των πλαισίων και των περιστάσεων, στις οποίες μπορεί να υπαχθεί το πεδίο εφαρμογής του. Θα πρέπει, επίσης, να λαμβάνει κανείς υπόψη τους θεσμούς, την ιστορία, τη στρατηγική των φορέων και των ομάδων, τις κοινωνιολογικές διαστάσεις, καθώς και κάποια πιο επιστημολογικά ζητήματα. Ωστόσο, αυτές οι διαστάσεις της οικονομικής επιστήμης διαφεύγουν βάνουσα από την εκπαίδευση των φοιτητών μας.

Η κατάσταση αυτή μπορεί να επιλυθεί με την εισαγωγή εξειδικευμένων μαθημάτων. Μα εκείνο που έχει σημασία δεν είναι τόσο η προσθήκη νέων μαθημάτων, αλλά μάλλον η σύνδεση των σχετικών γνώσεων στο πλαίσιο ενός δεδομένου εκπαιδευτικού προγράμματος. Οι φοιτητές τη ζητούν και θεωρούμε ότι έχουν δίκιο. Πρέπει να καταπολεμήσουμε τον κατακεραματισμό της επιστήμης μας. Λόγου χάρη, η μακροοικονομική επιστήμη θα πρέπει να τονίζει τη σπουδαιότητα των θεσμικών περιορισμών, των δομών και του ρόλου της ιστορίας. Πώς μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι τα ίδια υποδείγματα και οι ίδιες θεωρίες θα έχουν εκ των προτέρων την ίδια ισχύ για τις Ηνωμένες Πολιτείες, τη Γαλλία ή την Ιαπωνία;

Κάθε κύκλος σπουδών μπορεί, και θα πρέπει, να αναφέρεται σε διάφορες ειδικότητες. Δε θα πρέπει να αναπτύσσεται απ' ενός ένα μάθημα θεωρητικής μακροοικονομίας, απ' ετέρου ένα μάθημα ιστορίας, και κατόπιν ένα μάθημα επιστημολογίας και να αφήνεται στο φοιτητή το τεράστιο έργο της σύνθεσης των επιστημονικών κλάδων και του προσδιορισμού όλων των σχετικών συνδέσεων μεταξύ τους. Ο φοιτητής δεν είναι σε θέση να πετύχει μια τέτοια σύνθεση. Αλλά, πάνω απ' όλα, θα σήμαινε ότι ακολουθείται

ένας εσφαλμένος παιδαγωγικός δρόμος στο πλαίσιο της οικονομικής επιστήμης. Εκείνο που έχει σημασία είναι η ύπαρξη ικανότητας επίλυσης προβλημάτων, άρα και η ικανότητα προσέγγισης μιας δεδομένης κατάστασης από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Συνεπώς, δε θα πρέπει να διδάσκονται μόνο εξειδικευμένα αντικείμενα, αλλά πρέπει να διδάσκεται ο τρόπος προσδιορισμού συνδέσεων. Οι φοιτητές πρέπει να μάθουν πώς να μαθαίνουν και να προσδιορίζουν μόνοι τους τα σημεία σύνδεσης που σχετίζονται με τη μελέτη ενός προβλήματος.

Έτσι φτάνουμε στο ζήτημα του πλουραλισμού, αφού η ύπαρξη διαφορετικών θεωριών μπορεί να εξηγηθεί μόνο από τη φύση των υποθέσεων που έχουν γίνει, των ερωτημάτων που έχουν τεθεί, την επιλογή ενός λίγο πολύ πρόσκαιρου φάσματος εντός του οποίου διεξάγεται η ανάλυση και η «ρύθμιση» του θεσμικού και κοινωνικού περιεχομένου. Το σύστημα στο οποίο αναφέρεται η μελέτη του δεδομένου φαινομένου μπορεί να είναι λιγότερο ή περισσότερο ευρύ. Ο καθορισμός αυτού του ορίου αποτελεί μέρος του προς επίλυση προβλήματος. Ο πλουραλισμός δεν αποτελεί ζήτημα μόνο διαφορετικών προκαταλήψεων ή βασικών οραμάτων που θα εξέφραζαν συγκεκριμένες δεσμεύσεις, όπως θα νόμιζε κανείς. Ο πλουραλισμός δεν είναι μόνο ζήτημα ιδεολογίας. Όταν βρισκόμαστε αντιμέτωποι με θεωρίες είναι, πράγματι, πιο άνετο και απλό να αποδίδουμε τις διαφορές σε ιδεολογικές αποκλίσεις. Μπορεί, όντως, κάποιες φορές να είναι έτσι, αλλά απέχει πολύ από το να ισχύει σε κάθε περίπτωση.

Ο πλουραλισμός πρέπει να αποτελεί τμήμα της βασικής κουλτούρας του οικονομολόγου. Όσον αφορά την έρευνα, ο καθένας είναι ελεύθερος να αναπτύξει το είδος σκέψης του και να στραφεί προς τις πεποι-

θήσεις και τους τομείς ενδιαφέροντος στους οποίους μπορεί να τον (την) οδηγήσει. Όσον αφορά την παιδαγωγική, σε έναν πολύ περιπλοκότερο και διαρκώς εξελισσόμενο κόσμο είναι αδύνατον να αποφευχθούν εναλλακτικές αναπαραστάσεις και να δεσμευτούμε με τον έντονο κατακερματισμό των επιστημών.

Έτσι καταλήγουμε στην αμφισβήτηση της νεοκλασικής θεωρίας. Η κυρίαρχη θέση που αυτή κατέχει είναι, πράγματι, αμφισβητήσιμη όσον αφορά τον πλουραλισμό. Υπάρχει, όμως, ένα πολύ σημαντικότερο ζήτημα από τη διατύπωση αυτής της αρχής. Η υπόθεση του ορθολογικού αντιπροσωπευτικού παράγοντα, η σημασία που δίνεται στην έννοια του σημείου ισορροπίας, η άποψη, σύμφωνα με την οποία η αγορά, κατευθυνόμενη από τις τιμές, ουσιαστικά αποτελεί τον κύριο (αν όχι μοναδικό) τόπο προσαρμογής των συμπεριφορών, αποτελούν τις αναλυτικές αρχές που θεμελιώνουν μια ερευνητική στρατηγική η αποτελεσματικότητα και η αξία της οποίας δεν είναι ούτε προφανής ούτε αποδεικτέα. Η αντίληψή μας για την οικονομική επιστήμη βασίζεται, από πιο πολιτική άποψη, σε κάποιες αρχές συμπεριφοράς άλλου είδους (λόγου χάρι, στην αρχή της ορισμένης ορθολογικότητας). Αναγνωρίζει τη σπουδαιότητα της ιστορίας και των θεσμών, περιλαμβάνει την ύπαρξη άμεσων αλληλεπιδράσεων μεταξύ των φορέων και αναγνωρίζει ότι η ανομοιογένειά τους αποτελεί, αυτή καθαυτή, σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα της δυναμικής του συστήματος. Εξακολουθεί να αποδίδει σημαντικό ρόλο στις προσαρμογές της συμπεριφοράς, η οποία υπερβαίνει την αγορά και δεν περιορίζεται στην ισορροπία τιμών και ποσοτήτων. Οι οργανισμοί παίζουν διπλό ρόλο: ως φορείς και ως συστήματα φορέων. Τα φαινόμενα

ισχύος δεν μπορούν να εξαιρεθούν ή να παραμεριστούν εκ των προτέρων. Η μελέτη της μακρόχρονης δυναμικής, των μεταβολών και των κρίσεων, μας επιτρέπει να θέσουμε σε προοπτική τις σύγχρονες εξελίξεις και να τις αντιμετωπίσουμε καταλληλότερα.

Το γεγονός ότι «στις περισσότερες περιπτώσεις» η διδασκαλία εξακολουθεί να δίνει κεντρικό ρόλο στη νεοκλασική θεωρία είναι συζητήσιμο και για άλλους λόγους. Στην πραγματικότητα οι φοιτητές οδηγούνται στο να πιστέψουν πως η νεοκλασική θεωρία αποτελεί το μοναδικό επιστημονικό ρεύμα, αλλά και ότι η επιστημονικότητα μπορεί να ερμηνευτεί από τα αξιωματικά της χαρακτηριστικά ή από τη μέθοδο της αποκλειστικής χρήσης τυποποιημένων υποδειγμάτων σε κάθε πτυχή της. Ας μιλήσουμε ευθαρσώς: η νεοκλασική θεωρία δεν είναι επιστημονικότερη από άλλες προσεγγίσεις της οικονομικής επιστήμης. Φυσικά, αυτό δε σημαίνει πως είναι και λιγότερο επιστημονική.

Ούτως ή άλλως, απορρίπτουμε όπως και οι φοιτητές την απολύτως καταχρηστική συχνή ταύτιση μεταξύ επιστημονικότητας και χρήσης μαθηματικών. Η δημόσια συζήτηση περί της επιστημονικότητας των οικονομικών ως κοινωνικής επιστήμης δεν μπορεί να περιοριστεί στο ζήτημα της χρήσης ή μη των μαθηματικών. Ας προχωρήσουμε λίγο πιο πέρα: όταν προκαλούμε δημόσια συζήτηση υπό αυτούς τους όρους, ουσιαστικά παραπλανούμε τον κόσμο και αποφεύγουμε τα πραγματικά ερωτήματα και ζητήματα που είναι απείρως σημαντικότερα, δηλαδή το αντικείμενο και τη φύση της ίδιας της διαδικασίας διαμόρφωσης υποδειγμάτων. Για να μη μιλήσουμε για τον ήδη αναφερθέντα κίνδυνο της εστίασης της οικονομικής σκέψης στην επίλυση «φαινοταστικών» προβλημάτων.

Όσον αφορά την παιδαγωγική, οι επιπτώσεις είναι άμεσες: αν δίνεται τόσος πολύς χώρος στα μαθηματικά και αν υποτίθεται ότι ο καλός οικονομολόγος πρέπει απαραίτητως να είναι και καλός μαθηματικός (και σύμφωνα με μερικούς και τανάταλιν), βρισκόμαστε ενώπιον μιας αξιοθρήνητης και αδικαιολόγητα διεστραμμένης άποψης χρήσης. Είναι πασίγνωστη η έντονη τάση που υπάρχει στη Γαλλία, σύμφωνα με την οποία η άψογη γνώση του εργαλείου των μαθηματικών αποτελεί το κριτήριο ικανότητας για την ανάπτυξη επιστημονικής συζήτησης. Εξίσου πασίγνωστος είναι ο κεντρικός ρόλος που αποδίδεται στα αμιγή μαθηματικά ως εργαλείο επιλογής των φοιτητών που είναι διατεθειμένοι να εισαχθούν στα «grand écoles». Κάποιοι έχουν ορίσει ένα ανάλογο είδος επιλογής για την εισαγωγή στην πτυχιακή εκπαίδευση στα οικονομικά. Δικαιούμαστε να έχουμε τις αμφιβολίες μας όσον αφορά την αξία μιας τέτοιας παιδαγωγικής στρατηγικής.

Θα πρέπει να αντιμετωπίζουμε αυτό το ρόλο που έχουν τα μαθηματικά στο πλαίσιο της οικονομικής εκπαίδευσης ως ένα εθνικό προαπαιτούμενο που δεν μπορεί, ουσιαστικά, να δικαιολογηθεί με κανέναν τρόπο εντός της συγκεκριμένης επιστήμης. Τουλάχιστον με τίποτα δεν μπορεί να δικαιολογηθεί η υπερβολή στην οποία έχουμε φτάσει. Αρκεί να κοιτάξουμε τα προγράμματα που

έχουν καταρτίσει οι ίδιες οι χώρες που χρησιμοποιούνται ως σημεία αναφοράς από εκείνους που υπερασπίζονται αυτό το «παράγωγο» για να είναι σε θέση να πληρώσουν το προαπαιτούμενο αυτό.

Μια ποιοτική και σύγχρονη εκπαίδευση στα οικονομικά είναι αρκετά εφικτή, χωρίς να είναι απαραίτητη η αναπαραγωγή ενός εκπαιδευτικού ύφους το οποίο δεν προσαρμόζεται στους φοιτητές και, πάνω απ' όλα, τείνει να αγνοεί δυο σημαντικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του πανεπιστημίου: αφ' ενός την ποικιλία του κύκλου σπουδών ενός φοιτητή και αφ' ετέρου την εκπαίδευση στην κριτική σκέψη.

Υποστηρίζουμε απόλυτα τα επιχειρήματα των φοιτητών. Ιδιαίτερα μας ενδιαφέρουν οι πρωτοβουλίες που ίσως ληφθούν σε τοπικό επίπεδο, προκειμένου να αρχίσει να υπάρχει κάποια ανταπόκριση στις προσδοκίες τους. Ελπίζουμε ότι θα ακουστούν από κάθε φοιτητή οικονομικών επιστημών. Για να γίνει αυτό είμαστε έτοιμοι να ξεκινήσουμε διάλογο με τους φοιτητές και να συνεργαστούμε στο πλαίσιο μιας εθνικής διάσκεψης που θα επιτρέψει την έναρξη μιας δημόσιας συζήτησης για όλους.

Σημείωση.

Το κείμενο υπογράφεται από 187 πανεπιστημιακούς.